

שנת ה'תשנ"א

ב'1951 הוא כתב: "...שילוב גורלנו כאן עם הקוריאני הלוחם.

הסיני המשוחרר. הכושי הנדכא... " ב'1964 הוא שאל: "איך קרה

שנכתבים כליכך הרבה דברים שהם תרגילי-כישרון בלבד..." ובמחצית

שנות ה'70 הוא עומף עצמו במעטה של תרבות סינתטית מזוייפת

הרוח הרעה של אהרון מגד

מגד מרצף את סיפרו בקלישאות של תרבות, שכל בוגר בית-ספר תיכון שמע עליהן בקורס-מוסיקה למתחיי לים, תוך הצגתם כתגלית אישית של המחבר וגיבורו היינץ. הוא גם אינו חוסך מן הקורא את תחושות התיסכול הפרובינציאלי שלו, ומביא בעד לעמודים הסדורים בסדר דליל את בשורות המתרחש ב"ארצות-התרבות", כפי שעושה מאהבה הגרמני לאשתו של היינץ, המספר על "סיפרי גינתר גראם והיינריך בל (58)..." סופרים, שגם אסקימוס שהיה מגיע לארץ-הקודש היה יכול לספר עליהם לישראלי.

מתוך ניבכי תיסכוליו של המחבר ניתן לאבחן את יחסו הפנימי האמיתי לעולי גרמניה. מגד מציגם כנתונים פשוטים של תהליך גיוון: הסב היה מדען גדול, הסבתא פסנתרנית, האב יורד במורד סולם החיים והופך כוונן פשוט בהליכותיו, בעל מעט-תרבות סינתטי מזוייפת, שאינו משתייך למקום ולתרבות, ואילו הנכד הוא כבר מפגר בשיכלו. תהליך זה מומלץ לעיונו של חוקר נפש הסיפרות העיברית.

דמויות "ייקיות" סינתטיות ואטומות אלה, שאותן מתאר אהרון מגד, יש להעריך ליד גלריית הדמויות ה"ייקיות", כפי שהיא מצוייה בחלק ניכר מיצירותיו של ש"י עגנון. גלריה החודרת למעמקי התשתית התרבותית שלהם, או אפילו לתיאורי ה"ייקים" המצויים בלא מעט ש"י, לא מכאן של יהודה עמיחי, שבגיחתו הזאת מן השירה לסיפורות הציג את יכולתם של מגד ודומיו כגדירי-חיטה סיפורתיים שלעולם לא יפרחו.

נוסף על ציפויי המרציפן התרבותי שבהם עוטף מגד את סיפורותיו, מדהימה למדי היא בורותו. למרות ששימש משך שנים רבות כשליח ממשלתי, ניספח רישמי ושגריר-נודד של התרבות הישראלית על במות בינלאומיות לבנות, מצאתי בהיינץ ובנו והרוח הרעה את הפיסקה הבאה, המעידה על טיח תרבותי שהוא רק טיח: "...המלחין לפניו על ספריו של סופר גרמני חדש, אינבורג באכמן באכמן... (111). אלא שאליבא דמגד, אינבורג באכמן אינו סופר אלא משוררת (ראה: אנתולוגיה מודרנית). גם אם ישנן מגד שניסה במתכוון להטעות את המבקרים, או לשטות בהם על בורותם, באותה מידה שטולסטוי מזוייף במחלתו וטלום גברת אחת בהריון הנמשך 21 הודשים, הרי יש להדגיש כי מגד אינו טולסטוי, ובורותו היא בורות לשמה.

כך נמשכת ומתנהלת לה הסכריניו המילולית הזאת לאורך 147 עמודים, וניתן למצוא בה תמונות של גיבור סיפורתי ישראלי בשנות ה-70, השר עם אהובתו על הצעירה ממנו 15 שנים - דואט של בראהמס - אובדן-הנעורים, דבר שניתן להמשיכו לתיאור סיפורתי של סופר גרמני המציג זוג מוותיקי "שועלי-המידבר" של רומל השרים בלי-יורה, כשהם הלומי-בירה, את "אנחנו שנינו מאותו הכפר".

צדקה הוצאת-הספרים, שציגה על העטיפה האחורית של הספר את הכתובת: "פרשה רבת-השלכות, שיש לה צדדים קומיים וטרגיים כאחד..." סתמה ולא פירשה, כי הצדדים הקומיים והטרגיים של ספר זה דגים בעומק המוסרי-סיפורתי שאלי עשוי להידרדר סופר שמוזה חיי דור הוא מנותק מן החיים, ואין לו מה לומר.

ג. התעמלות של שריי-היכולת

בהיינץ ובנו והרוח הרעה נוצר הרושם, עם התפתחות העלילה, כי המחבר מתפתה להאמין לשקרים של עצמו, ומטיח מילוליים חוקפניים על גיווה של החברה הישראית והידלדלות התרבות בה, מפי גיבורו, תוך התעלמות מחלקו-שלו רב-המשמעות במחלל התרבות של החברה הישראלית. ועצם היותו משך תקופה כה ארוכה מנותני-הטון-הפוליטי בתרבות הישראלית, אהרון מגד מצליח בנקודה אחת בסיפרו - בנקודת ההיתממות וההתעלמות

אהרון מגד

בשנות ה'30 (גרמניה, אוסטריה וצ'כוסלובקיה) לפלסטינה, וממעמקי נבכיו אין הוא יכול לסלוח לעצמו את נחיתות מיטען-התרבות שלו לעומתם. להגעים, במהלך הספר, נדמה כי מגד מציג את בעיית התרבות והמוסר שלהם כמו היו בדיחה קלוקלת של יוצאי מירוח-אירופה על ה"ייקים".

מיותר לעסוק במיסגרת זו במעשים במהלך העלילה ותיאורייה-הנוף, שהינם סיפורתיים ומאולצים, כמו המיקרה שבו מכניס היינץ את בנו - אחרי פיסוריו מן הצבא - לעבוד אצל מישפחת הילדסהיימר במושב. תמורת מזון ודמי-כיס, כפי שהיה נהוג במחוזות גרמניים שונים לפני כארבע-מאות שנה, ומוטב להתעלם מן התיאורים שבהם הופך הבן חיקוי לרוד של לגי מעל עכברים ואנשים של גיהון סטיינבך. בדומה לרושם שנוצר במרבית ספריו הקודמים של אהרון מגד, שבהם ניתן למצוא עקיבות בולטים של הספרים שהסעירו את המחבר שעה שהשחזו את עטיו, הרי בספר זה ניכרת גם השפעה קשה ונוראית של ספר לא-נודע בשם האדס המיטלטל שאותו חיבר, בראשית שנות ה'40, חתן פרס נובל, טול בלו.

ב. בורות ומרציפן תרבותי

מן הבחינה הלשונית, היינץ ובנו והרוח הרעה עמוס ביטויים חלולים, הנראים כלקוחים מתוך מוסכמות השירה העיברית החקיינית שקנתה לה אחיזה בשנים האחרונות. הכוונה לביטויים כמו: "סוכבו ראשו כנחיל של צרעת (50)..." בדומה לספר קודם פרי-עטו, החיים הקצרים, שם הוא מנסה להוכיח את האנטי-אינטלקטואליזם הקליל שלו, את קתדרת תיסכוליו התרבותיים, הרי היינץ ובנו והרוח הרעה נועד לשמש במה לבקיאיותו של אהרון מגד בנעשה בתרבות, ובעיקר בשורשיה של התרבות הגרמנית.

א. מיכאל קולהאס של ארץ-הקודש

סמך למחצית המאה השש-עשרה חי על גדות נהר האוול איש פוחר בכוסים ושמו מיכאל קולהאס, ובנו של מורה היה, והוא מן הכשרים שבדורו ומן המקולקלים שבו כאחד. קודם שהגיע לשנת-חיוו שלושים היות יכול לחשוב את האדם הנפלא הזה כדוגמה של אורח טוב. בכפר אחר, שעד היום הזה עוד נקרא שמו עליו, היה לו משק, שבו היה מתפרנס כמנוחה ממירח-חידו; את הילדים שילדה לו אשתו הצעירה חונך ביראת-אלוהים ונידלם לחריצות ולמידות ישרות; לא נמצא איש בין שכניו, שלא היה נהנה מנרבתי-ידו או מיושר-ליבו; כללו של דבר, העולם היו מוכרים את שמו לכרכה, אילמלא הפריו על מידה טובה אחת וקילקל בה. כי רגש הצדק שבו עשה אותו גולן ורוצה *...

זה מיספטי-הפתיחה של מיכאל קולהאס סיפרו של הסופר הגרמני היינריך פון-קלייט, המספר על מאבקו של אדם שנעשתה לו עוללה והיוצא להילחם על תיקונה. מיכאל קולהאס משמש עד היום כתרגיל-לימודי-סיפורות ראשוני במעלה, לכל סופר מתחיל, מטעמים של סיגנון תימסורתי מאופק, בניית יגודים, והימנעות מהרחבת היריעה הסיפורתית.

מבחינה סיפורתית ניתן לתמצת את סיפרו החדש של אהרון מגד * במילים: סמך לשנות השמונים חי כפרברי-תל-אביב איש כוונן וישמו היינץ הירש ובנו של פרופסור היה, והוא מן הכשרים שבדורו ומן המקולקלים שבו כאחד. קודם שהגיע לשנת-חיוו החמישים היות יכול לחשוב את האדם הנפלא הזה כדוגמה של אורח טוב, וכעבור זמן נזרק הימנו בקלון, ורגש הצדק שבו קילקל בו את מידותיו הטובות וערער את שייגרתו, ואת יחסו לחברה האופסת אותו.

תיסמונת אהרון מגד היא תופעה מקובלת בכל הספרויות והתרבויות, נמוגו בה תכונות של עסקנות תרבותית ומגע ישיר עם המתרחש בסיפוריות אחרות, והכושר להתאים עצמו מבחינה סיגנונית ואידיאית לכל תקופה שבה הוא חי, ולכל שילטון שתחתיו הוא מחבר את ספריו.

בהיינץ ובנו והרוח הרעה מגיע אהרון מגד לדרגה עליונה של המונוטאי הסיפורתי שעליו אמנות ידיו, הסכניקה פשוטה מאד, נוטלים את סיפרו של מיכאל קולהאס, מעבירים אותו הסבה למציאות של שנות ה-70 במדינת ישראל, מציינים כמה דמויות שיוצרות קונפליקט על רקע השואה, מאלצים את אשתי-הגיבור לנטוש אותו למען גרמני, ומעוותים את בנו לדרגת מונגולואיד, המצטט קטעים מתוך התנ"ך וכתיבה פילוסופים, נוסף על כך נעזרים בכמה מילונים, בניניה מילון האקדמיה לענייני חקלאות, לסיפורת ההשכלה ולתרבות המערב (הכוונה היא ללכסיקון לניבים ולמטבעות-לשון), ממיניים את המילים ומעבירים אותן למירקחת מילולית.

היינץ ובנו והרוח הרעה הינו אוסף של חיכוכים ריגשיים וחקריות נפשיות של המחבר, העסוק בתדבקה של חווייה מזוייפת של תחושות האב, היינץ, לחברה הסובבת אותו, ולמשעש גיל בנו לצבא והוצאתו ממנו בקלון, עדיכדי-כך שלעיתים, במהלך קריאת הספר, עלול להיווצר הרושם בעיני הקוראים כי הדפים מולכים לתוכו של פוחלץ סיפורתי המעשן סיגרות בפומית ארוכה, ומעלה ענני-עשן ריחניים של התהדרות-שואו. בולט גם כי מגד נושא בציקלונו התרבותי הנקוב הרדים של תיסכול וקניאה ביהדות מרכז-אירופה שהגיעה ארצה

* בתרגום מאיר חרטינו, בהוצאת ספרי תרשיש, תשי"ג.
** היינץ ובנו והרוח הרעה, הוצאת עמיעובד, תשל"ז.